

Posudek na disertační práci

PhDr. Martin Veselý,

Retardace, kolaborace a aktivismus armádních elit v Protektorátu Čechy a Morava
Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2014, 560 s.

Tématem disertační práce je analýza účasti českých armádních elit na veřejném a politickém životě Protektorátu Čechy a Morava, včetně činnosti hlavních protektorátních organizací bývalých vojáků, politických a veřejnoprávních organizací i vládního vojska. Celek doplňují přehledy o aktivistických žurnalistech z řad armádních elit, o generálech, kteří přijali německou státní příslušnost i o vysokých důstojnících v organizacích pravého okraje politického spektra, a nechybí ani stručné vylíčení poválečného zúčtování s kolaboranty. Tak široký záběr zmíněné problematiky se v české historiografii dosud neobjevil, což platí rovněž o dosud publikovaných biografiích významných vojenských činitelů této části armádních elit (snad s výjimkou E. Moravce a R. Gajdy či A. Eliáše). Lze tedy ocenit, že posuzovaná disertační práce tuto mezeru v historickém poznání zaplňuje, a zároveň i konstatovat, že stanovený cíl práce se jejímu autorovi podařilo úspěšně splnit.

Autor si nosnost tématu ověřil již ve své rigorózní práci, jež se zabývala životem a protektorátním působením generála R. Rychtrmoce, jednoho z nejvýraznějších představitelů armádních elit, jež nějak spolupracovaly s okupačním režimem. Avšak doplnit celkový obraz o další podobně výrazné osobnosti, popsat jejich odborný a politický vývoj v kontextu společenských a politických událostí rušné předválečné a hlavně válečné doby, věrohodně vylíčit vývoj organizací, ať již vojenských či civilních, v nichž působili, to byl záměr mimořádně ambiciózní. Autor stál před nesnadným rozhodnutím, jak ke zpracování tak široké a různorodé problematiky přistoupit. I když vycházel především z postupů již osvědčených při tvorbě biografií, musel nyní zvažovat i kombinaci chronologického a tematického přístupu ke zpracování tématu, což by mu umožnilo zjistit, analyzovat, zhodnotit a interpretovat fakta v jejich vývoji a vzájemných souvislostech. Z logiky věci nakonec vyplynulo, že se pokusil propojit životopisy oněch vojenských osobností, mnohdy i velmi podrobné, s popisem jejich činnosti v organizacích, ve kterých působili, s vystižením chronologického vývoje v jednotlivých tematických skupinách, jimiž byly organizace bývalých vojáků, civilní politické a veřejnoprávní organizace, aktivističtí žurnalisté, generálově vládního vojska a generálové, kteří se přihlásili k Němcům.

Výsledkem je kompendium připomínající spíše encyklopedický slovník s hesly v podobě podkapitol jednotlivých osobností a organizací. Netvrdím, že tam zasazení jednotlivých dílčích témat do kontextu dobových souvislostí chybí, ale projeví se to až během čtení. Skoro v každé kapitole autor začíná rovnou výčtem osobností nebo organizací, skočí prostě „in medias res“, aniž by čtenáře uvedl do situace. Snad jen u žurnalistů je stručný úvod, u generálů – Němců dva řádky, jinde nic. Nejvíce to vadí u první textové kapitoly, kdy kniha vlastně začíná narozením Rychtrmoce, a podobná narození se ještě mnohokrát zopakují. Přitom by zde aspoň stručně mohlo být uvedeno, v čem základním se sledovaná skupina armádních elit lišila od jiných skupin, v čem se lišily organizace „věrných přísazů“ od legionářských atd., prostě aspoň pár úvodních odstavců navozujících problematiku každé kapitoly, aby to nepůsobilo jako ten encyklopedický slovník. Snad jen poslední dvě kapitoly o pravém okraji politického spektra a o poválečných osudech to nepotřebují, protože jejich výklad je kontinuální. Je dobře, že autor ponechal vylíčení poválečných osudů jednotlivých aktérů až na sjednocující závěrečnou kapitolu a zabránil tak zbytečnému opakování.

Nedílnou součástí práce je úvodní kapitola vymezující téma, účel a cíl práce, zdůvodňující její strukturu, použité výzkumné metody a terminologii, včetně rozboru

použitých pramenů a literatury. Cenné jsou zvláště informace o kritériu výběru sledovaných osobností nebo o interpretaci pojmů týkajících se kolaborace. Podrobná analýza stavu pramenné základny bude jistě výtečnou pomůckou všech dalších badatelů.

Práce stojí převážně na dosud nepublikovaných pramenech, v tom je její největší přínos. Rozsah využitých archivních fondů je impozantní, a po pročtení díla lze snad i uvěřit autorovu tvrzení o tisíci prostudovaných kartonů a stovkách dalších složek. Dílo je přímo nabitě informacemi, až to místy znesnadňuje sled výkladu, ale většina oněch informací má k pojednávání problematice přímý vztah a sotva bychom o nich bez podobně náročného archivního studia věděli. Už jen proto bychom mohli autorovi místy příliš popisný výklad odpustit. Jak tomu nasvědčuje zmínka v úvodu, autor si je vědom toho, že mu může být vytýkán nadměrný důraz na podrobnosti a detaily. Argumentuje tvrzením, že detaily pokládá za funkční, důležité pro pochopení souvislostí či nezbytné pro zobecnění, a spíše lituje, že absence pramenů v některých případech uvedení dalších detailů neumožnila. Nicméně je na pováženou, když jednotlivé poznámky přesahují často svým rozsahem celé stránky rukopisu a ovlivňují tak souvislost výkladu; možná stojí za zvážení, zda dlouhé proslovy, články a dopisy neuvést raději v příloze a v textu je jen charakterizovat.

Autor neopomenul snad žádný z relevantních archivních zdrojů, o němž se dověděl. Aniž bych měl zájem už tak dost širokou archivní základnu nějak doplňovat, musím konstatovat, že jde výhradně o centrální archivy, regionální fondy jsou zastoupeny pouze Mimořádným lidovým soudem v Mladé Boleslavi, který je ale uložen rovněž v SOA v Praze. I když autor sledoval i situaci v regionech, např. ze statistik a hlášení Národního souručenství, možná by se daly v regionálních archivech najít nějaké doplňující informace, spíše však o činnosti organizací než o osobnostech, jež byly takřka výhradně spojeny s Prahou.

Závěr shrnuje sledovanou problematiku po jednotlivých kapitolách, stručně charakterizuje zjištěné skutečnosti. Je v něm rovněž podnětná závěrečná úvaha o pohnutkách ke kolaboraci a o jejím významu. Poněkud postrádám aspoň nějaké konstatování autora o tom, jak sám hodnotí odvedenou práci, jaké potíže musel řešit, co se mu vyřešit nepodařilo a proč, a co ještě z celé problematiky k řešení zbývá. Nechybí seznam zkratk, soupis použité literatury a pramenů a několik příloh, převážně fotografií aktérů a kopií archivních dokumentů. Citelně však postrádám personální rejstřík, který by v tomto druhu literatury neměl chybět a doufám, že v publikovaném díle chybět nebude.

Takřka v každé kapitole přinesl autor nějaké nové poznatky. Velmi dobře popsal např. snahy některých generálů o bojové nasazení českých mužů na frontu, pečlivě prověřoval informace o jejich údajné konfidentské činnosti, opravil mnohá nekritická tvrzení životopisců i historiků o českém fašismu a jeho představitelích. Zvláště pečlivě zachytil vývoj organizací, jejich kompetence a vzájemné vztahy mezi nimi, včetně dramatického vyústění vývoje v závěru okupace. Kriticky přistoupil rovněž k hodnocení činnosti Národního soudu a Mimořádných lidových soudů, když zjistil případy ovlivňování svědků, nepravdivé výpovědi, zneužívání svědectví příslušníků gestapa aj. Možná jen málo pozornosti (pár řádek na s. 189) je věnováno činovníkům ČSV, kteří byli zatčeni a popraveni nacisty. Patrně až příliš troufalé by bylo přání alespoň nějaké širší komparace problematiky kolaborace českých vojenských elit třeba se slovenskými a polskými, i když výchozí situace byly dosti rozdílné.

Formální úroveň práce je dobrá, řazení kapitol je funkční. Totéž v podstatě platí o úrovni jazykové. Styl je většinou střídavý, odborně výstižný a přesný, jen při delších popisech někdy dochází k omezení slovní zásoby a opakování výrazů, např. „Burda pohnutými slovy poděkoval bývalému ÚV [...] Bývalý ÚV ČSV pohnutě poděkoval za podporu“ (159), „samotná jednání Fouska se samotným státním tajemníkem“ (270), „za nezájmu velké většiny členstva, které se z velké většiny“ (523), dvě po sobě následující věty jsou uvozeny výrazem

„Ten se...“ (49) atp. Gramatické chyby patří jen k výjimečným opomenutím, přesto jsem namátkou zahlédl při čtení drobné anakoluty, chyby ve skloňování zájmen i zjevné tautologie, např. „využívat materiály vzniklých z činnosti“ (14), „neochota svolat svazového shromáždění [...] bylo jedním z důvodů“ (166), „o niž nebyl přesvědčen“ (156), „na ni [schůzce] hovořil“ (167), „zajímat si“ (156), „svoji osobě“ (11), „svoji funkci“ (508), „svoji podporou“ (189), „[osoby], kteří se vloudili do odboje“ (206), „čelní představitel“ (270), „pokulhávat s realitou“ (18), „zpravodajské zpravodajství“ (507) aj. V celém díle je chybně užívána pomlčka ve významu spojovníku (viz § 139 a § 98 Pravidel českého pravopisu), např. „rakousko – uherské (7, 10, 168, 378, 386, 515), „kníže Schaumburg – Lippe“ (101), „Česko – Slovensko“ (208), „ideově – výchovná“ (294). Chybně je psána spojka „– li“, s pomlčkou a mezerou (172, 229), dle §103 Pravidel má být „-li“. V celé práci se chybně píše tečka na konci věty i za zkratkami, které končí tečkou, což § 109 Pravidel zapovídá – gen. v. v.. (11), pplk.. (49), npor.. (61). Chybně je utvořena zkratka „čsl.“ (7, 386), dle §53 Pravidel má být „čs.“.

K formálním nedostatkům patří nejednotné psaní odkazovacích indexů, jež jsou psány po interpunkčním znaménku jen tehdy, je-li jím tečka, v případě čárky jsou ale všude psány před ní (¹, ², atd.). Chybně je uvedeno označení podkapitol 3.2.3., 3.2.7. a 3.2.8., a to jak v obsahu, tak na příslušném místě práce (7). V Poznámkách k přílohám (560) vypadl text k odkazům na zdroje fotografií č. 24 a 25. Chtěl bych ale zdůraznit, že zmíněné jazykové a formální drobnosti patří k výjimkám v jinak pečlivě odvedené práci, nicméně předpokládám, že před tiskem projde dílo ještě vydavatelskou jazykovou korekturou.

Přes uvedené dílčí výhrady můžeme uzavřít, že autor provedl vskutku důkladné posouzení velmi obsáhlé faktografické základny (jen odkazy na zdroje obnášejí 2 500 položek) a dobral se i k hodnocení některých dosud jen málo známých historických faktů, jež doplňují naše znalosti protektorátního vývoje. Autor prokázal, že umí pracovat s archivními prameny i odbornou literaturou a ovládá zásady a metody historické práce. Podle mého názoru práce vyhovuje všem požadavkům standardně kladeným na disertační práce v oboru historie a proto doporučuji, aby byla přijata k obhajobě.

V Ostravě, 18. 3. 2014.

Prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.
Slezská univerzita v Opavě